

AHLÂK ÇALIŖMALARI VE AHLÂK FELSEFESİ DERGİSİ

Cilt Vol. 2 **Sayı** No. 1

Yayın Tarihi / Publication Date

Nisan / April, 2022

Yazıların sorumluluğu yazarlara, konuşmaların sorumluluğu konuşanlara aittir.

CC BY-NC-ND 4.0

"Sanatçı özel, ahlâktan arındırılmış birisi olamaz."

Hüseyin Aykut

Kelimededen başlamak lazım. Bizim kullandığımız sanat kelimesi Arapça *sanaa* (صناعة) fiilinden geliyor. Endüstri anlamında kullanılan sanayi kelimesi de bu kökten gelmektedir. Bu kelimenin dilimize geçişi Sanâyi-i Nefîse Mektebi ile başladı. Kelimenin Latince *art*, Grekçesi de ilginç bir şekilde *techne*. Platon metinleri okurken dülgerlik sanatı, oltacılık sanatı gibi tabirler ile karşılaştım ve bu tabirler kafama çok takılırdı. Kelimenin peşine düştüğümde Grekçe metinlerde kelimenin aslının *techne* olduğunu öğrendiğimde de çok şaşırmıştım, bana ilginç gelmişti. Bu kelimeler Arapça, Latince ve Grekçede birbirinin tam karşılığı. Klasik dilleri modern dillere çevirirken sıkıntı yaşarız, klasik diller ise birbirlerini tam karşılar. Kelimeler aslında aynı anlama geliyor. *Techne* öğrenilerek elde edilen el becerisi demek. Aynı şey *art* için de geçerli *arched*en geliyor. Mesela kol anlamına gelen *arm* da aynı kökten ve *art arm* kökünden türetilmiş. Yani o da öğrenilerek elde edilen el becerisi anlamına geliyor. Fakat bunların tarihte kullanımları ise çok farklı. *Art* özellikle Orta Çağ boyunca *liberal arts* olarak ifade edilen *özgür sanatlar* için kullanılıyor. Liberal arts yedi sanat dalından oluşuyor ve biri dörtlü, diğeri üçlü olmak üzere iki gruba ayrılıyor. Dörtlüsüne *quadrivium* üçlüsüne ise *trivium* adı veriliyor. Bu yedi sanat dalının içinde bugün anladığımız şekliyle sanat başlığı altına sokulabilecek bir tek mûsiki yer almakta. Geri kalanı matematik, aritmetik, geometri, mantık gibi alanlardan oluşuyor ve liberal sanatlar olarak bunları kastediyorlar. Bizim bugün kullandığımız *artist* tabirinin yazılı metinlerde ilk kullanışı 1820'li yıllara dayanıyor. Daha öncesinde böyle bir kavram yok. 1820'li yıllardan itibaren *art* tabirinin içine resim, heykel, müzik vb. de dâhil edilmeye başlanıyor. Müzik belki daha sonradan girmiş olabilir. Bu yıllarda *fine arts* tabiri ağırlıklı olarak bu kavramları içine alacak şekilde kullanılmaya başlıyor. Üzerinden 40-50 sene geçmeden *fine arts'ın* tam karşılığı olan Sanâyi-i Nefîse Mektebi kuruluyor. Sanat kavramının moderniteyle birlikte inşa edilmiş bir kavram olduğunu düşünüyorum. Daha öncesinde böyle bir kavramımız yok. Yıllar önce İslam estetiği çalışırken bizde böyle bir kelimenin olmadığını fark etmiştim. Güzellikle ilgili iki bölüm oluşturduk. O yıllarda İsmail Tunali'nın çalışmalarını model alıyorduk.

DOI: 10.5281/zenodo.6506994

ahlâk dergisi, 2022

Sahanın duayeni Tunalı'ydı bizim için, hocamızı üstelik. Mesela o Grek estetiği diye bir kitap yazdı ve bu kitabında Grek estetiğini güzellik ve sanat olmak üzere iki bölüme ayırdı. İsmail Tunalı; Platon, Aristoteles ve Plotinos'un güzellik ve sanatla ilgili söylediklerini iki bölüm halinde incelemişti. Yaptığı iş buydu. Ben de öyle ilerleyebilir miyim acaba diye düşündüm. Güzellikle ilgili hem Türkçede hem de Arapça ve Osmanlı Türkçesinde müthiş malzemeler var, çok geniş kapsamlı bir kelime. Ancak sanata karşılık gelecek bir kelime Türkçede ve Arapçada bulunmuyor. Literatürde yok. Yani bu sanayi kelimesini kullanmak hakikaten çok yeni bir şey.

Zanaat bunu karşılamıyor değil mi?

Zanaat zaten galat. Yani öyle bir kavram, öyle bir ayırım yok. Moderniteye kadar ikisi aynı şey zaten. Onun için dürgerlik sanatı, oltacılık sanatı gibi tabirler çevirilerde bu şekilde kullanılıyor. Daha öncesinde böyle bir ayırım yok yani. Ama bu moderniteye kadar sanatın olmadığı anlamına gelmiyor. Resim mağara resimlerinden beri var. Müzik insan ses çıkarabildiğinden beri var. Mimarlık insanların mağaralardan çıkıp barınak yapmaya başladıkları zamandan beri var. Bunu kastetmiyorum. Bunların hepsini altında toplayabileceğimiz bir şemsiye kavram olarak sanat kavramı yeni ve modern bir perspektifin ürünü. Modernite öncesinde gerçekten bunu karşılayacak bir kavram bulunmuyor. Bunları ben ifade edince tuhaf kaçıyor da mesela bir Amerikalı söyleyince daha anlaşılır hale geliyor. Amerikalı kültür tarihçisi Larry Shiner'ın *Sanatın İcadı* isimli bir kitabı var ve burada sanatın nasıl adım adım icat edildiğini anlatıyor. Mesela ressamın Orta Çağ boyunca boyacı esnafı loncasına bağlı bir esnaf grubu olduğunu naklediyor. Mahkeme kayıtları var elimizde. Anlaşma yapıyorlar, bir adam evinin duvarına bir resim istiyor, sonra resmi beğenmeyip parayı ödemediği için mahkemelik oluyorlar. Yani bugün anladığımız şekliyle ressamın sanatkâr diyebileceğimiz insanlar olarak algılanmıyor, bu algı moderniteyle birlikte başlıyor. Adım adım inşa ediliyor. Felsefi anlamda da bu inşa sürecine katkıda bulunan Hegel ve Kant'tır. Alman idealistlerinde zaten ağırlıklı olarak işlenen bir konuydu bu ve onların katkılarıyla da ortaya bugünkü anladığımız bir sanat kavramı çıktı.

Peki, sanatı bir disiplin olarak sınıflandırabilir miyiz?

Belli bir tarihten sonrası için evet ama o da sonuç itibarıyla hayır. Bu biraz da Kant'ın yüzünden oldu. Sormamız gereken soru şu, neden o dönemde böyle bir kavrama ihtiyaç duyuldu, neden böyle bir alan açıldı? 1700'lü yıllarda felsefe içerisinde estetik diye ayrı bir

disiplin gündem konusu oldu. Beraberinde de *fine arts* kavramıyla başlayan ve sanatın hakikaten icat edildiği bir süreç başladı. Neden böyle bir ihtiyaç doğdu? Bunda tabii ki bilimsel yöntem olarak adlandırdığımız şeyin icadı etkili oldu. Descartes ve Bacon ile adım adım bir bilimsel yöntem icat edilip nesnel bilgi her şeyin merkezine oturtulunca insanın bu nesnellik arayışları dışında da bir yaşama hali söz konusu olduğundan sanatın icat edildiği bir süreç başladı. Bir ihtiyaca binaen bu durum söz konusu oldu. Sanatı görmezden gelmek insandaki bütünlüğü kaybetme tehlikesine yol açar. Hakkı Ünler'in *Estetiğin Kısa Tarihi* adlı bir çalışması var oradan takip edilebilir bunlar. Sanata neden ihtiyaç duyulduğunu gayet açık bir şekilde anlatıyor. Şimdi ker konuda yaptığımız gibi yine Kant'a başvurmamız gerekiyor. Kant'ın şöyle bir kurgusu var. Sadece bilimin değil, ahlâkın ve sanatın da kilit kavramı Kant'ın autotelos kavramıdır. Amacı kendi içinde olmaktır. Bilimi/bilimsel bilgiyi, amacı kendi içinde bir faaliyet olarak tanımladığınızda onun başka durumlarla, başka hallerle ilişkisini de koparmış olursunuz. Bilim adamının laboratuvara girdiğinde ahlâki kaygıları olmamalıdır. Bilim dışı başka endişeleri olmamalıdır. Siyaset onu etkilememelidir. O sadece işine odaklanmalı yani bilmek için bilmelidir. Ortaya çıkan teknolojik ürünler mühendislerin işidir bilim adamlarının değil. Elde edilen, üretilen bilimsel bilgiyi pratiğe uygulayıp oradan birtakım aletler üretmek, icatlar çıkarmak, mühendislik kafasının ürünüdür. Bir çamaşır makinesi icat etme düşüncesiyle hareket etmez bilim adamı. Bilim adamının böyle bir kaygısı yoktur. Atomu parçalayan Robert Oppenheimer'ın Japonya'ya atılan nükleer bombaya karşı ahlâki bir sorumluluğu yoktur. Orada sorumluluk o bombanın atılma kararını veren siyasetçidedir. Bilim adamının böyle bir sorumluluğu yoktur. Eğer ona böyle bir sorumluluk yüklerseniz o zaman ilk işini yapamaz hale gelir. Autotelos bilim söz konusu olduğunda böyle bir şey. Ahlâk söz konusu olduğunda ise Kant'ın meşhur problematiği devreye giriyor; iki adam mahkemede doğruyu ifade ediyorlar ancak bunlardan bir tanesi başı derde girmesin diye doğruyu söylüyor öteki ise başının derde girme ihtimaline rağmen doğruyu söylüyor. Hangisi ahlâki eylemdir? Tabii ki başı derde girmesin diye doğruyu söyleyenin ki değil diğerininki ahlâki eylem sayılır. Amacı kendi içinde olmaklık ahlâk alanında da böyle bir şey. Ahlâki eylemin ne olduğuna dair ciddi bir tanım fırsatı veriyor kendince. Şimdi bunu sanat alanına uyarladığımız zaman sanat eserinin de bilimsel ve ahlâki kaygılarının olmaması gerekiyor. Daha doğrusu sanat eserinin hiçbir mesajın taşıyıcısı olmaması, hiçbir amacının olmaması gerekiyor. Bütün bunlardan arındırılmış olursa ona sanat eseri diyoruz. Kullanım eşyası olmaması gerekiyor, pratikte kullanılacak bir şey olmaması gerekiyor. Osmanlı

dergilerinde mesela *Servet-i Fünûn'da* böyle tartışmalar vardır. Bize de lisede edebiyat derslerinde anlatırlardı, hatırlarsınız. Sanat sanat için midir yoksa sanat toplum için midir? Bu tartışmanın kaynağı Kant'ın söyledikleridir. Çünkü Osmanlı'nın son dönemi Kant'ı da biliyordu, takip ediliyordu. Yani biz Kant'ı bazılarının zannettiği gibi Almanya'dan gelen Yahudi felsefecilerle filan tanımadık. Kant'ın Osmanlıca çevirileri bile var. Sıkı takip ettikleri için oradaki gündemi anında buraya aktarıyorlar. *Arts* kavramının ortaya çıktıktan yirmi-otuz sene sonra Sanâyi-i Nefîse olarak gelmesi gibi Kant'ın da söyledikleri güncel olarak takip ediliyor. Daha enteresan bir şey söyleyeyim. Meşhur heykeltıraş Auguste Rodin *Art* isimli Fransızca bayağı kallavi, büyükçe bir kitap yayınlıyor. Mübalağa etmiyorum bir hafta sonra o kitapla ilgili Osmanlı dergilerinde tanıtım yazısı yer alıyor. Yayımlandıktan bir hafta sonra. O kadar yakından takip ediliyor ki aynı hafta içinde okunup tanıtım ve eleştiri yazısı yazılıyor. Kant'ın bu söyledikleri de bizim edebiyat dergilerimizdeki sanat sanat için mi sanat toplum için mi tartışmasının tetikleyicisidir yani. "Sanat, sanat içindir" bunu basit bir şekilde ifade ediyoruz ama felsefi anlamda sanat; amacı kendi içinde olan bir faaliyet alanıdır. Kantın söylediği bu. Bunun beraberinde getirdiği bir sorun var. Geçenlerde bir seminerde bir sanat tarihçisi sanat felsefesi anlatıyordu: *Sanat eserini anlamak için onun arkasındaki hikâyeye bakmak lazım* dedi. Diyorum ki sanat eserinin arkasındaki hikâye sanat tarihçisinin görev alanına girer. Bir felsefeci olarak beni bu ilgilendirmiyor, şu ilgilendiriyor: bir eseri sanat eseri yapan şey nedir? Doğrusunu söylemek gerekirse elimizde bu soruya cevap olabilecek net bir ifade yok. Ernst Gombrich'in *Sanatın Öyküsü* adlı kitabı gençliğimizde tercüme edilen, edildiği için de çok bilinen bir eserdir. Gombrich'in sanatla ilgili çözümlenmeleri vardır, sanat eserini anlamak için nelere dikkat etmek gerekir bunlardan bahseder. Nicolai Hartmann'ın sanata ontolojik açıdan bakan çözümlenmeleri vardır. Bu çalışmaların neticesinde zorlana zorlana da olsa sonunda şöyle bir yere geldik: amacı kendi içinde olmak fikri, sanat kavramını hemen hemen tüketti. Yani bir şey ifade etmeyen şeyler üretebilmek için o kadar kıvrandık ki 20. yüzyılın sonuna kadar neredeyse bütün sanatçılar ne yapacaklarını şaşırdılar. Sanat alanı Marcel Duchamp'ın ters pisuarından Andy Warhol'un anlamsız hezeyanlarını aktardığı şeylere kadar garip bir şeye dönüştü. Hiçbir mesaj içermeyecekse niye yapıyoruz gibi soruların sonunda geldiğimiz noktada sanat kendini tükettiği için yerini başka bir kavrama bıraktı. Yeni kavramımız tasarım kavramı. İsmail Tunalı hayatı boyunca sanat ontolojisi adı altında estetiğin ve sanat felsefesinin inşası için çaba gösterdi. Estetik üzerine Viyana Üniversitesi'nde dersler verdi. Estetiğin kurucusu beş isim saymak isteseniz herhalde

dördüncü ya da beşinci sırada İsmail Tunalı'yı zikretmeniz gerekir. Tunalı ömrünün sonlarına doğru *Tasarım Felsefesine Giriş* adlı bir kitap çıkardı. Burada *Estetik ve Sanat Ontolojisi* gibi kitaplarında anlattığı şeyleri tekrar eder ama bu sefer kullandığı kilit kavram *Tasarım Felsefesine Giriştir*. Bu gelişmeyi fark eden birçok üniversite yeni açtıkları fakültelere *Güzel Sanatlar Fakültesi* yerine *Görsel İletişim ve Tasarım Fakültesi* adını vermeye başladılar. Çünkü kavram kendi kendini tüketti. Şimdi böyle bir şeyle karşı karşıyayız ve yeni yeni trend bu. Ama bu durum birtakım yanlış anlamalara da sebep oldu. Bazıları Kant'ı da yanlış anladılar. Kant *sanat eserinin ahlâki sorumluluğu yoktur* dedi bu *sanatçının ahlâki sorumluluğu yoktur* olarak anlaşıldı.

Aslında techne dediğiniz şey ahlâklı adamın yaptığı bir şey. Çünkü işinde iyi olmak, ahlâklı olmanın zaten en temel unsuru. Bunun ölçüsü ahlâklılık.

Felsefe/felsefe disiplinleri diye kitap yazanların çoğu şöyle bir ayırım yapıyor; pratik felsefe- teorik felsefe. Hatta felsefe disiplinlerini teorik olanlar ve pratiğe dönük olanlar olarak sınıflandıranlar var. Bu da Kant'tan kaynaklanan bir ayırmadır. Kant aklın eleştirisi olarak ayırıyor. Davranışlarımız bizim eylemlerimizdir. Eylemlerimizin oluşturduğu alana siyasetin konması normal bir şey. Şimdi sanat ya da zanaat hangisini kastediyorsanız, işin içinde bir şey üretmek söz konusu olduğuna göre onu da eylemlerimizin alanı içinde pratik felsefenin bir parçası olarak düşünebiliriz. Ama doğrudan doğruya ahlâkın altında bir şey olarak görmek doğru değil. Yani klasik felsefe açısından üç tanedir dördüncüsü yok. Klasik felsefe: bilgi, varlık ve ahlâk. Yani ontoloji, epistemoloji ve etik. Öyle sınıflandıracğız yani. Etikle ahlâk aynı şey değil.

Teknik olarak, literatür açısından etik dediğimiz şey ahlâk felsefesinin adı.

Onun adı moral philosophy. Üç tane kavramımız var. Ahlâk, ahlâk felsefesi ve etik. Ahlâk felsefesi de etikten başka bir şey. Aristoteles'in ethica'sı ne anlatıyor dersin ahlâk anlatıyor tabii ki, ahlâk felsefesi bile değil. Doğrudan doğruya ahlâk anlatıyor. Ahlâkla, ahlâk felsefesini bir arada ele alıyor olabilir. Bunlar son yıllarda ortaya çıkan ayrımlar. Ahlâk felsefesi ve etik üzerine yazılmış literatüre baktığımızda bir ayrımla karşılaşmıyoruz, o yüzden kafamız karışıyor. Etiğin biraz daha farklı bir şey olarak değerlendirilmesi gerekiyor.

Bizim bütün problemlerimizin kaynağı değer konusundaki arızalı perspektifimizdir. Felsefeciler olarak temel sorunumuz budur. Değerle davranışı birbirine karıştırmış son derece

ciddi bir akademik perspektifle karşı karşıyayız. Değer dediğimiz şey aslında bizim ayırt etme yetimiz. İyiyi, kötüyü, doğruyu, yanlışını birbirinden ayırt etme yetimiz ve bu bütün insanlarda var. İnsan olmanın getirdiği bir şey. İnsan bir değer varlığıdır. Bu nedenle değer insanın olduğu her yerde vardır ve bu ölçüye herkes sahiptir. Peki, bizim milli veya manevi değerlerimiz neyi ifade ediyor? Burada kastedilen şu; herkeste var olan değer davranışa dönüşmesi sırasında farklılıklar ortaya çıkabilir, inanç, kültürel yapı, dil ve coğrafya devreye girebilir. Farklı farklı tezahür edebilir. Biz aslında milli ve manevi değerlerimiz derken aslında bunları kastediyoruz. A priori olarak sahip olduğumuz, değer davranışa dönüştürülüşünden bahsediyoruz. Yani hiç kimsede olmayıp bir tek bizde olan diye bir şey yok. Dünyanın her yerinde adam öldürmek, hırsızlık, zina yanlıştır. Ama neyin zina sayılıp neyin sayılmayacağına kültürel yapı karar veriyor olabilir. Hırsızlık dünyanın her yerinde yanlıştır diye kürsüden anlatınca bir öğrenci ilkel topluluklarda hırsızlığın serbest olduğunu ifade etti. Adı üstünde ilkel topluluk, henüz özel mülkiyet kavramı ortaya çıkmadıysa orada hırsızlığın tarifini bile yapamazsınız. Ancak özel mülkiyet kavramı yerleştiyse ondan sonra izinsiz alınan her şey hırsızlıktır ve dünyanın her yerinde yanlıştır bu. Bunu böyle söylediğinizde *doğrular ve yanlışlar herkes tarafından bilinir demiş olursunuz* aynı zamanda. Öyle midir? Elhak öyledir. Yani bir insanın hatalı davranması, ahlâken arıza vermesi bilmemesinden kaynaklanmaz. Bu bir bilme sorunu değildir. Bu bir irade sorunudur sadece. Herkes doğrunun, yanlışın ne olduğunu bilir. Adam öldüren yaptığıнын yanlış olduğunu bilir. Hırsızlık yapan, yaptığıнын yanlış olduğunu bilir. Bırak onu dedikodu yapanlar bile yanlış yaptığını bilir. Yapılanın yanlış mı, doğru mu olduğunu herkes bilir. Dolayısıyla ahlâk alanı tartışmaya açık bir alan değildir. Ahlâk alanında herkes doğruların ve yanlışların neler olduğunu bilir. Ahlâkın doğruları tartışılmaz. Bu dünyanın her yerinde de böyledir. Arada istisnai örnekler getirebilirsiniz. Ama onlar patolojik durumları ifade eder. Genel olarak insanın olduğu her yerde ahlâkın ölçüleri aynıdır.

Ahlâk sistemleri diye bir şey var karşımızda. Bunlar ağırlıklı olarak dini yapıların vaaz ettiği durumlar olabilir. Bir de bunlar üzerine dini ya da seküler düşünme faaliyetimiz var. Aristoteles'in de vaaz ettiği bir ahlâk modeli var. Değere uygun iki tane davranış birbiriyle çatışabilir mi? Pek tabii çatışabilir. Ötenazi ile hayatına son vermek isteyen bir adam düşünün. İnsan hayatı kutsaldır bu nedenle onun ölümüne yardımcı olmak yanlıştır. Ancak aynı adam acı çekiyor ve bundan kurtulmak istiyordur. Şimdi burada bir tartışma alanı var ve

ortada ahlâkın genel ilkeleri gibi net bir durum söz konusu değil. Acısını dindirmek de erdemli bir davranış, insan hayatını kutsal sayıp onu hayatta tutmak da erdemli bir davranış. Tartışılması gereken bir alan olduğunda bunu birilerinin üstlenmesi ve bu tartışmayı yapması gerekir. Peki, bu tartışmayı kim yapacak? Burada uzmanlığa ihtiyacımız var. Adamın kurtuluşunun mümkün olmadığını ve acılarının dayanılmaz olduğunu tespit etmek için doktorlara ihtiyacımız var. Artı ahlâk vaaz edicileri reddin olarak gösterirsek ilahiyatçılara da tartışmada ihtiyacımız var. Bir de felsefi anlamda ahlâk felsefesiyle ilgilenenlere de ihtiyacımız var. Tek kişi ve formasyonun değil de birkaç kişi ve formasyonun bir araya gelerek karar vermesi gerekiyor. Üstelik bir defalık değil, her tekil olay için, her defasında bunun yapılması gerekiyor. Bu tartışma alanı etiğe doğru kaydırıldı. Meslek etiği diye bir kavram çıktı karşımıza. Meslek ahlâkı değil ama. Özellikle üstüne basarak söylüyorum; bir kişi ahlâklıysa ahlâklı, ahlâksızsa ahlâksızdır. Yani hangi mesleği icra ettiği fark etmez. Ahlâk dediğimizde o ya vardır ya yoktur. Meslek etiği dediğimizde de şöyle bir şey anlıyoruz aslında; ben her zaman doğruyu yapsam da karşımdakiler tarafından yanlış anlaşılmış da olabilirim. Bir inşaat ihalesi düşünün, bir belediye başkanı, bir ilçede inşaat ihalesi yapmış, her şey tertemiz usulüne uygun. İhale canlı yayında yayınlanmış, teklif zarfları kameraların önünde açılmış ve ihale hakikaten hak eden müteahhitte verilmiş. Tertemiz bir ihale. Ama ihaleyi kazanan belediye başkanının akrabası ise benim kafam karışır orada. Midem bulanır yani. Beni inandıramazsınız. Burada tartışmaya açık böyle bir alan var. Ne yapılmalı? Belediye başkanının akrabası ihaleye girmesin mi? Ya da belediye başkanlığı yapmasın mı? İki de. Anadolu'da bir kürsüde şöyle söyledim: *Doğruyu yapmış olabilirsiniz ama herkesin sizin doğru yaptığınıza inanacağı şekilde davranmanız gerekir. Sadece sizin doğruyu yapmış olmanız yetmez.* Farz edelim ki sabah derse giderken bir öğrenci selam verdi ama fark etmediğim için o selamı cevapsız bıraktım. Ertesi gün aynı öğrenci yanındaki başka bir öğrenci ile yine selam verdi ama bu sefer selamı fark ettiğim için aldım hatta biraz da sohbet ettik. Şimdi bu durumda bu iki öğrencinin gözünde benden aldıkları not yani özellikle selamını almadığım öğrencinin gözünde benden aldığı not şaibeli hale geldi. Bu durumda ne yapmalıyım? Hata yapmamak için hiç kimsenin selamını mı almayayım. Ama şunu tartışmıyoruz mesela. Dördüncü sınıflara soruları hazırladım. En zor sorular. Mezun olmak için benden geçmeleri gerekiyor ve soruları satışa çıkarttım. Şimdi bu doğru mu yanlış mı diye tartışılmaz. Bunu hiç kimse tartışmaz. Bunun yanlış olduğu apaçık. Ama öteki olayda tartışacağımız bir alan var. İşte etik bunlarla ilgili. Doğruyu yaptığımız halde yanlış

anlaşılmanıza yol açacak durumların neler olabileceğini düşünüp bunları kayda geçirdiğimizde ortaya çıkan şeye meslek etiği diyoruz. Doğru bir iş yapabilirsin ama o işi öyle bir yerde yapmışsındır ki yanlış bir şey yaptığın kanaati hâsıl olur insanlarda. Etik biraz bu alana kaydı. Tartışmalı konular olduğunda onlar etiğin alanına girmeye başladı. Ama ahlâkın alanında hakikaten tartışılacak hiçbir şey yok. Son derece açık ve net. Herkes nasıl davranacağını bilir. Yaptığı hareketin doğru mu, yanlış mı olduğunu bilir. Şimdi bunu kabullendiğimiz zaman rahatlıyoruz. Ayrımlar daha fazla netlik kazanıyor kafamızda. Kantın yaptığı gibi yapıyorum ben de. Kendime bir kıvrıma alanı oluşturdum. Değerler a priori olarak sahip olduğumuz ölçülerdir, başka hiçbir şey değil. Bunu kabul edince rahatlıyorsunuz. Her şey yerli yerine oturuyor. Kompartımanları daha rahat birbirinden ayırabiliyorsunuz. Böyle bir süreç var.

Şimdi sanatçıların ahlâkını söz konusu edelim.

Bu meselelerin sanat dediğimiz bir şemsiye kavram altında tartışılması çok yeni olduğu için burada bir takım yanlış anlamalar ortaya çıktı. Kant yanlış anlaşıldı. Güzel Sanatlar Fakültesinde sanat-ahlâk ilişkisi üzerine konuşuyorum, arka sıralardan bir ses geldi: *ama hocam biz sanatçıyız, niye ahlâklı olmak zorunda olalım ki?* Bu perspektif Kant'ın *sanat eserinin ahlâki kaygıları olmamalıdır* görüşünün *sanatçının ahlâki kaygıları olmamalıdır* dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Felsefe bilmemek, Kant'ı okumamak ve Kant'ın ne dediğini bilmemek bu yanlış anlaşılmaya sebep oldu ve ortaya başka sorunlar çıktı.

Geleneksel ve seküler toplumların sanat kriterlerini belirleyen ahlâki unsurlar var mıdır? Biri diğerinden daha ahlâkidir diyebilir miyiz?

Bizim geleneğimiz söz konusu olduğunda geleneksel anlamda sanat eserlerinin üretimi Tekke ismi verilen ortamda icra edilirdi. Tekkeler de zaten orijinali itibariyle ahlâki yapılarıdır. Hatta daha da ötesini söyleyelim; dinin kendisi özü itibariyle ahlâkidir. Peygamberimiz güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim diyor. Ama ifadeye dikkat edin. Güzel ahlâkı ihdas etmek, icat etmek, onu öğretmek için demiyor. Ahlâk var zaten, tamamlamak için gönderildi. Bu bile bizim aslında ahlâkın doğrularının her insan için geçerli olduğunu söylememize dayanak teşkil edebilecek bir ifade biçimi. Biz de sanat ağırlıklı olarak tekkede üretilmişti. Bildiğiniz bütün hattatların, musiki şinasların, bestekârların hepsinin aşağı yukarı bir tekkeye intisabı vardır. Tekkeler sanatla meşgul olmayı bir terbiye yolu olarak müritlerine öneriyorlardı, yaptırıyorlardı. Sanatla uğraşmak onların kendi iç

dünyalarının ıslahı için önerilen bir şeydi. Bu Aristoteles'in katarsisine karşılık gelen kişinin ruhunu arındırma amacına hizmet ediyordu.

Sanatçının ahlâki kaygılarının sınırı nedir? Bu bağlamda sanatta taklit, mimesis ve özgür düşüncenin eyleme dönüştürülmesi noktasında ahlâk olgusu nasıl değerlendirilmeli?

Bu sorunun altında zimnen yatan şey sanatçının insandan farklı bir varlık olduğuna dair bir kanaattir. Bu soruyu sorduran şey böyle bir perspektiftir. Halbuki sanatçı eninde sonunda bir insandır. Nasıl insan olmak hasebiyle toplumda cari hukuk kurallarından sorumluysa, ahlâk kurallarından da aynı şekilde sorumludur. Sanatçı özel, ahlâktan arındırılmış birisi olamaz. Bir toplumda herkes için geçerli olan ahlâk kuralları vardır. Sanatçı bunlara kendini bağlı hissetmeyerek sanatçı oluyorsa o insan olmaktan da vazgeçiyor demektir. Eğer insanı bir değer varlığı olarak tanımlıyorsak, o değer bütün insanlarla müştereken var olan bir şeye sanatçının ayrıcalığı nedir? Sanatçı değerden vazgeçiyorsa iyi insan olmaktan da vazgeçiyor demektir. Herkes için sınır neyse sanatçı içinde sınır odur. Öyle olmalıdır... Biri değere uygun davranışlarda bulunmamayı kendine itiyat edinerek sanatçı olduğunu iddia ediyorsa, değere uymamak gibi bir ilkeden hareket ediyorsa insan olmak dediğimiz şeyden de vazgeçiyor demektir. Bu kabul edilebilir bir durum değil. Örneklerin olduğu ileri sürülebilir ancak bunların hepsi patolojik, hastalıklı durumlardır.

Sanat söz konusu olduğunda kullandığımız gerçeklik, ilham, taklit vb. kavramların konumu ve durumu nedir?

Kavram olarak adlandırdığımız şeyler dil içinde ve uzun asırların tecrübesiyle oluşan şeylerdir. Birinin sırf sanatçı olduğu için bir kültürün, dilin kavramlarını istediği gibi eğip bükme hakkı yoktur. Bu kavramlar binlerce yılda süzülerek, damıtılarak bir tecrübenin ürünü olarak ortaya çıkmış şeylerdir. Öyle kafasına göre biri eğip bükemez o kavramları. Olmaz yani. Doğru bir şey değil. Ama kimi sanatçıların böyle bir alışkanlığı söz konusu. Sanat alanında kullanılan bazı temel kavramlar kimi zaman eciş bücüş ediliyor.

Bir şair düşünün, onun yazdığı şiir bir dilde söylenir. Dil o şairin malı değildir, o kültürün, binlerce yıllık birikimin ürünüdür. Hiç kimse dil oluşturamaz durduk yere. Dil içerisinde şairin bir oyun alanı vardır ve bu alan onun şair olmasını sağlar. Yani o bireyseldir ya da toplumsaldır gibi ifadeleri bir çırpıda söyleyemeyiz. Çünkü her ikisi birdendir. Bu durum bütün sanat dalları için de geçerlidir.

Sanat söz konusu olduğunda bir de telif meselesi var. Sanatçı eserin kendisine ait olduğunu ve bunun hiçbir şekilde tartışılmaz olduğunu düşünüyor.

Doğru. O haliyle tabii ki ona aittir. Çünkü o kelimeler dile ve kültüre aittir. Ama o kelimeleri o şekilde dizmek sanatçının kendi yeteneği ve ortaya koyduğu bir şeydir. Tabii o tarafı için telif kısmı olabilir. Niye olmasın? Çünkü herkes söyleyemiyor onları. Atilla İlhan “*Ne kadınlar sevdim zaten yoktular. Böyle bir sevmek görülmemiştir.*” diyor. Bu kelimeler Türkçe'nin kelimeleri ve Atilla İlhan Türkiye'nin bir şairi. Ama bu kelimeleri onun gibi yan yana dizen kimse olmadığı için haliyle bir orijinallik gösteriyor. Yani toplumsalla bireysel olanı ayıramayız. Zaten toplum ne ki? Bireylerin bir araya getirdiği yapıya toplum demiyor muyuz? Birey ne? Birey de toplumun inşa ettiği kişiler demek. Bireysel mi toplumsal mı gibi ayrımları doğru bulmuyorum.